

Орловський Р.С.

ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОСОБНИКА

Процес реформування кримінального законодавства, приведення його у відповідність з новим соціально-економічним рівнем розвитку України поставили перед наукою кримінального права завдання вдосконалення багатьох кримінально-правових норм, у тому числі і норм про співучасть. Зокрема, потребує свого переосмислення законодавче визначення пособника. Частина 6 ст.19 КК України визначає пособника як особу, “яка сприяла вчиненню злочину порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод, а також особа, яка заздалегідь обіцяла сховати злочинця, знаряддя і засоби вчинення злочину, сліди злочину або предмети, добуті злочинним шляхом” (4, с.15). З наведеного законодавчого визначення видно, що основною функцією пособника є сприяння вчиненню злочину. Перелік способів, якими пособник може сприяти цьому, має вичерпний характер. Ця обставина істотно обмежує можливість визнання пособниками і притягнення до кримінальної відповідальності тих осіб, які сприяють вчиненню злочинів способами, не передбаченими ч.6 ст.19 КК України.

Однак судовій практиці відомі й інші, не передбачені кримінальним законом, способи сприяння вчиненню злочину. Свого часу ще Пленум Верховного Суду СРСР від 31 липня 1962р. у постанові “Про судову практику у справах про заздалегідь не обіцяне приховування злочинів, придбання і збут завідомо

викраденого майна” (6, с.683) рекомендував судам визнавати пособниками осіб, які заздалегідь обіцяли придбати чи збути зазнаки викрадене майно, а також тих осіб, які хоча і не давали обіцянки заздалегідь, але систематично скуповували таке майно.

Невирішеним залишається питання і стосовно тих осіб, які давали обіцяння надати транспортні засоби, житло, особисту охорону члену злочинної групи і т.д. Практиці відомі й інші способи сприяння, які не вкладаються в рамки існуючого визначення пособника. Так, Д., який відмовився від пропозиції увійти до складу злочинної групи, що організовувалася з метою вчинення розбійних нападів, але на прохання організатора злочину підшукав “замість себе” З. і звів його в своїй квартирі з організатором, був визнаний пособником розбою (2, с.19).

На сьогодні організована злочинність характеризується високим рівнем згуртованості і складними, багатоступеневими зв'язками між учасниками злочинних груп. У зв'язку з цим почали з'являтися нові способи сприяння вчиненню злочину, раніш не відомі теорії і практиці, такі як допомога в легалізації злочинно нажитих коштів, їх зберігання, а також вкладання в протиправну діяльність власних коштів та ін. Усе це свідчить про актуальність питання вдосконалення законодавчого визначення пособника в КК.

Особливо гостро ця проблема постає у зв'язку з розробкою проєктів нового КК України. На наш погляд, проблема визначення пособника в новому КК України може бути вирішена трьома шляхом:

а) визначення загального поняття пособника через перелік найбільш об'єктивних та суб'єктивних ознак, які охоплювали б усі можливі способи сприяння вчиненню злочину;

б) передбачення в законі детального, вичерпного переліку всіх можливих способів сприяння вчиненню злочину;

в) закріплення в законі переліку способів сприяння вчиненню злочину, які найбільш часто зустрічаються, з допущенням й інших подібних способів сприяння.

Щоб зробити висновок про обґрунтованість того чи іншого шляху, необхідно проаналізувати переваги і недоліки кожного.

Перевага першого полягає в тому, що він дозволить визнавати пособниками осіб, які сприятимуть вчиненню злочинів іншими способами, що можуть з'явитися у практиці боротьби з груповою злочинністю, не піддаючи при цьому частим змінам кримінальний закон. Недоліком є те, що він не дає практиці можливості однозначного вирішення питання про визнання

пособником конкретної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а отже, може викликати випадки порушення законності.

Перевага другого шляху в тому, що він найбільшою мірою відбиває один з найважливіших принципів кримінального права: злочинне тільки те, що передбачено кримінальним законом. Отже, особи, які сприяли вчиненню злочину способом, не передбаченим у законі, не можуть визнаватись пособниками. Недоліком є неможливість враховувати інші можливі способи сприяння вчиненню злочину, які виникають у злочинній сфері, без змін у кримінальному законі.

Аналізуючи третій шлях, слід підкреслити, що він є поєднанням переваг першого і другого: не порушуючи принципу обов'язковості ознаки кримінальної протиправності злочину, він залишає можливість визнавати пособниками осіб, які сприяють вчиненню злочину іншими способами, подібними до тих, що перелічені в законі. Але він все ж таки не виключає повністю можливості неоднозначного вирішення на практиці питання про визнання осіб пособниками.

Здається, що з урахуванням викладеного найбільш сприйнятливим є перший шлях – дати загальне поняття пособника, визначивши об'єктивні та суб'єктивні ознаки, які б охоплювали всі можливі способи сприяння. Але з урахуванням недоліків цього шляху, про які було сказано раніше, необхідно дати більш детальний перелік цих ознак.

Виходячи із закономірностей співвідношення загального (поняття співучасті) і особливого (поняття виду співучасника) поняття пособника, слід, по-перше, враховувати всі загальні об'єктивні і суб'єктивні ознаки, притаманні поняттю співучасті, по-друге – вирізняти специфічні ознаки пособника як виду співучасників.

Отже, головне в змісті об'єктивної сторони діяння пособника саме те, що його допомога є *необхідною умовою* вчинення злочину, настання спільного злочинного наслідку. Тому ця допомога має бути надана до закінчення злочину. Дії пособника можуть виступати необхідною умовою не тільки дії виконавця, але й значно полегшувати дії інших співучасників. І в тому і в іншому випадку пособник робить свій внесок у настання злочинного наслідку, сприяє йому.

Пособником повинен визнаватись тільки той, хто сприяє підготовці або вчиненню злочину, не беручи безпосередньої участі в діяннях, які утворюють об'єктивну сторону складу цього злочину. У

такому розумінні тлумачиться етимологічне значення "пособника" як "помічника в дурних злочинних діях" (5, с.491).

Суб'єктивна сторона діяння пособника має відбивати специфіку його об'єктивної сторони і характеризується тим, що вина пособника може бути виражена як у прямому так і непрямому умислі. При цьому особливістю інтелектуального моменту умислу пособника є:

а) усвідомлення фактичних обставин злочину, вчиненого виконавцем, його суспільної небезпеки;

б) усвідомлення тієї обставини, що його дії (бездіяльність) є умовою вчинення злочину виконавцем чи групою в цілому і вони суттєво полегшують таке вчинення;

в) передбачення спільного злочинного наслідку і свого внеску в нього;

г) передбачення причинного зв'язку між власними діями (бездіяльністю) і діями виконавця, а також спільним злочинним наслідком.

Вольовий момент умислу пособника визначається бажанням (в окремих випадках свідомим припущенням) спільного злочинного наслідку.

Аналіз специфіки суб'єктивної сторони діяння пособника дає можливість зробити висновок про обов'язковість існування двостороннього суб'єктивного зв'язку між пособником і виконавцем. Більшість учених однозначно стоїть на позиції можливості співучасті тільки при наявності двостороннього зв'язку між співучасниками (7, с.49). Однак, у деяких наукових працях, присвячених інституту співучасті, робляться спроби обґрунтувати можливість співучасті при односторонньому суб'єктивному зв'язку спільно діючих осіб (1, с.59).

У теорії кримінального права під двостороннім зв'язком розуміється такий зв'язок між співучасниками, при якому обов'язковим є знання організатором, підмовником і пособником про злочинну діяльність виконавця і бажання діяти спільно з ним, а також знання виконавцем про злочинну діяльність кожного з них і бажання діяти спільно з ними. Особливістю одностороннього суб'єктивного зв'язку є те, що виконавець може і не знати про діяльність підмовника і пособника.

Вирішення цього питання можливе тільки на основі аналізу суб'єктивних ознак загального поняття співучасті. Перш за все тут необхідно звернути увагу на те, що законодавець визнає співучастю тільки умисну спільну участь у вчиненні злочину. При цьому теорія і

практика однозначно виходять з того, що співучасть можлива тільки в умисному злочині.

Так, правильно пише, на нашу думку, М.Г.Іванов: «...Оскільки будь-яка особа, здійснюючи будь-який акт поведінки, усвідомлює його фактичну сторону, то природно було б припустити, що особа, вчинюючи злочин у співучасті, усвідомлює дві фактичні обставини. Перше – це те, що вона здійснює конкретний акт поведінки. Друге – це те, що вона здійснює цей акт поведінки не одна.»(3, с.91).

Якщо виключити з психічного ставлення пособника обов'язкову ознаку – усвідомлення того, що він діє не один, то руйнується суб'єктивна сторона діяння пособника.

Притягнення до кримінальної відповідальності за співучасть у злочині особи, яка вважала, що вона діє самостійно, і не знала про фактичну участь у злочині іншої особи, було б об'єктивним ставленням, не притаманним кримінальному праву України. З цього витікає висновок: обов'язковою ознакою будь-якої форми співучасті є двосторонній суб'єктивний зв'язок між співучасниками, включаючи виконавця.

Таким чином, виходячи з викладеного, в ч. 6 ст. 19 КК України, можна було б дати таке визначення поняття пособника: *«Пособником визнається особа, яка умисно будь-яким способом сприяла вчиненню злочину, і її діяння було необхідною умовою і суттєво полегшували вчинення злочину, а також особа, яка заздалегідь обіцяла надати допомогу злочинцеві у вчиненні злочину чи його переховуванні».*

Список літератури: 1.Бурчак Ф.Г. Учение о соучастии по советскому уголовному праву. – К: Наук.думка, 1969. – 216с. 2. Бюллетень Верховного Суда РСФСР. – 1967. – N 7. 3. Иванов Н.Г. Понятие и формы соучастия в советском уголовном праве. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1991. – 130с. 4.Кримінальний кодекс України – Харьков: Одиссей, 1998. 5.Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М: Рус.яз., 1988. – 890с. 6.Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР (1924-1963). – М., 1964. – 480 с. 7.Тельнов П.Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. –М: Юрид.лит., 1974.- 208с.